

Тищенко О. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4715-7235>

Психолого-педагогічні умови патріотичного виховання студентів

У статті висвітлено поняття патріотичного виховання студентів, а також співвідношення понять соціалізації, освіти, навчання, виховання. Патріотичне виховання визначено як цілеспрямований психолого-педагогічний вплив, спрямований на розвиток особистісних якостей студентів, який має на меті формування здатності до особистої самореалізації та участі в суспільних процесах. **Метою** дослідження є теоретичне обґрунтування сутності патріотизму, визначення особливостей патріотизму на сучасному етапі розвитку України, вивчення психолого-педагогічних умов формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, любові до Батьківщини, пошани до видатних українських історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. **Методологічною основою** статті є загальні психолого-педагогічні положення про сутність і розвиток особистості в процесі життєдіяльності, теоретичні положення сутності й закономірності розвитку особистості, її соціалізації, принцип системного підходу, який набув значного поширення в сучасних наукових розробках, шлях дослідження пізнання, застосування принципів світогляду до духовної творчості й практики. **Методологія** пізнання українського патріотизму нерозривно пов'язана з теоретичним осмисленням історії України як держави, з огляду на зазначене було використано порівняльний та історичний методи дослідження. Патріотичне виховання містить соціальні, організаційні й інші аспекти. Важливою його складовою є формування в молоді любові до рідної країни, яке здійснює насамперед сім'я, невимушене соціальне оточення через збереження та передавання певних культурних традицій. Воно ґрунтується на гуманістичних принципах, що є підставою для виникнення таких нових понять: психолого-педагогічна підтримка, психолого-педагогічний супровід, особистісний образ молодої людини, суб'єктний досвід особистості, виховний простір, життєва виховна ситуація, подія як фактор виховання, інтелектуально-моральне поле колективу. Критеріями патріотичного виховання є соціальний досвід, який складається не лише з практичних навичок участі в суспільному житті, а також із рівня розвитку патріотичних якостей особистості. До складу соціального досвіду, крім знань про суспільство, належать знання про різні види соціальної діяльності та способи їх здійснення, а також досвід творчості, емоційно-чуттєвих і ціннісних якостей. **Наукова новизна** дослідження полягає в переході сучасного виховання від регуляційних функцій спеціальних психолого-педагогічних умов і вимог, системи виховних заходів і стихійного впровадження інноваційних форм діяльності студентів до організації особистого соціального досвіду в процесі створення виховних ситуацій, які потребують від вихованців відповідальної соціальної поведінки, формують особистий соціальний досвід. **Висновки.** Патріотичне виховання акумулює соціалізацію людини в процесі її міжособистісної взаємодії в освітньому процесі освітнього закладу, здійснення патріотичного підходу в навчанні, а в позааураційний час – організацію патріотичної діяльності студентів у суспільних організаціях. Патріотичне виховання в закладах вищої освіти має передбачати організацію освітнього процесу з урахуванням закономірностей соціалізації студентів до різних видів діяльності й умов життя.

Ключові слова: освіта; патріотичне виховання; соціалізація; навчання; громадянське виховання; студент.

Вступ

Патріотичне виховання студентів у системі вищої освіти передбачене Законом України «Про вищу освіту». Основні завдання вищої школи спрямовані на стимулювання активності студентів у закладах освіти та в громадах.

Сьогодення українського суспільства – це шлях радикальних перетворень, стан національної безпеки. Сучасна молодь забуває про своє національне коріння, має низький рівень знань з історії рідної країни, саме тому патріотичне виховання є надзвичайно актуальним. Подальша розбудова суспільства вимагає формування активної, творчої особистості-патріота, від діяльності якої залежатиме духовний розвиток і добробут України.

Актуальність виховання патріотизму студентів в українському суспільстві пов'язана з існуванням певних прошарків суспільства, які

незадоволені розвитком політичної, економічної та соціальної сфер, що є підставою для неоднозначного ставлення до своєї країни. Збереження багатовікових традицій народу, асоціювання їх зі спадщиною предків є рушійною силою розв'язання багатьох політичних, економічних і соціальних питань. Тому сьогодення потребує підготовки сучасних патріотично налаштованих молодих кадрів у різних галузях економіки та державних установах.

Патріотизм українців покликаний захистити національні інтереси своєї держави, відновити її територіальну цілісність, дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіт національної самосвідомості й ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

Патріотизм сприяє розвитку суспільства, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, законності, соціальної справедливості, гарантує умови для зростання добробуту народу.

Виховний простір є багатовимірним утворенням умов, через які виявляється вплив усіх факторів виховання та інших чинників на процес становлення, розвитку й самореалізації особистості.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є визначення особливостей методологічних основ пізнання українського патріотизму в історичному просторі та на сучасному етапі, формування принципово нових закономірностей розвитку громадянського суспільства, вивчення психолого-педагогічних умов, визначення чинників патріотичного виховання студентів у закладах вищої освіти.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: дослідити теоретичні підходи патріотичного виховання студентів, взаємозв'язок соціалізації, освіти, навчання та виховання, шлях молоді людини до духовної самосвідомості: від бажання плекання патріотизму як цінності – до патріотичної діяльності.

Виклад основного матеріалу

Питання патріотичного виховання висвітлено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, заходах щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах ("Nakaz MON", 2015), Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016 –2020 роки ("Ukaz Prezydenta", 2015), а також Законі про мову ("Zakon pro movu", 2019). Кожен народ має власну систему виховання. Багато науковців досліджували питання виховання (Demianchuk, & Marchuk, 2018). Серед них важливим є положення академіка АПН України, професора І. Д. Беґа, який вважає, що патріотизм наразі є нагальною потребою держави (Beґh, 2015). У філософській, психологічній, педагогічній літературі суть патріотизму вивчали В. М. Гарнійчук, Т. Є. Гура, Л. І. Казміренко, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна (Hura, O., & Hura, T., 2019).

Учені С. Г. Івченков та О. В. Сайганова дослідили особливості виховних можливостей дитячих і молодіжних організацій на формування патріотичного виховання. Критерії національно-патріотичної вихованості вивчала О. Федоренко, яка поділила їх на когнітивні, емоційно-мотиваційні та вчинково-діяльнісні.

Встановлено, що кожен критерій виконує свою функцію, а саме: когнітивний критерій формування національно-патріотичної вихованості орієнтує на розвиток національно-патріотичної свідомості, що полягає у засвоєнні національно-патріотичних цінностей (загально-людських, морально-гуманістичних, суспільно-громадянських, конституційно-державних, професійних, культурних тощо) (Fedorenko, 2019, p. 149), інформаційно-когнітивний критерій відтворено в таких показниках: рівень засвоєння військових традицій; знання сучасних важливих подій в Україні, формування власної позиції стосовно цих подій; знання рідної мови; вивчення свого родоводу, культури, символіки та мистецтва; здатність оцінювати патріотичну вихованість підлеглих.

Основними показниками мотиваційно-творчого критерію є: свідоме ставлення до участі в розбудові незалежної держави, зміцнення її авторитету на світовій арені, служба на користь українського народу; усвідомлення значущості військових традицій для результативності майбутньої професійної діяльності; прагнення до самовдосконалення; поглиблення знань військових традицій. Ключовими показниками діяльнісно-аналітичного критерію є: успішність у вивченні військових традицій; уміння застосувати військові традиції в службовій діяльності; здатність впливати на формування нових військових традицій у підпорядкованому підрозділі; уміння самостійно організувати процес. Специфіку виховання любові до рідного народу та ідеї формування національного характеру в молоді висвітлювали у своїх працях відомі українські педагоги, зокрема й К. Ушинський у творах «Рідне слово» та «Дитячий світ».

Учені А. С. Дем'янчук та О. О. Марчук поділяють думку, що патріотичне виховання не може бути загальною системою виховання, оскільки кожен народ має власну, специфічну систему виховання, запозичення якої в інших національностей є неможливим. Учені та мислителі закликають вихователів і батьків у процесі формування світогляду громадянина України орієнтуватися на зразки народного виховання (Demianchuk, & Marchuk, 2018, p. 12).

У психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до розкриття умов патріотичного виховання студентів (Beґh, 2015).

Зазначимо про синонімічність понять «виховання» та «освіта», зокрема у тлумаченні суті виховання в широкому значенні (Getman, & Yakoviyuk, 2019). Воно полягає в навчанні та формуванні в студентів духовних і моральних якостей. У процесі виховання в широкому розумінні та в системі освіти можна виокремити пізнавальний компонент, який забезпечує опанування

студентами знаннями та здібностями світоглядного й морального характеру (Yurchenko-Shekhovtsova, 2017). Виховний простір є багатовимірним утворенням умов, через які виявляється вплив усіх факторів виховання та інших чинників на процес становлення, розвитку й самореалізації особистості (Lorenz, 2019). Патріотичне виховання у закладі вищої освіти повинно здійснюватися під час проведення навчальних занять, через систему виховних заходів, проведення екскурсій, написання науково-дослідних робіт, волонтерських дій студентів і викладачів (Sazonova, 2018).

Поняття «виховання», як і поняття «освіта», «навчання», «учіння», «передавання та засвоєння соціального досвіду», мають суб'єктивні елементи та залежать від цілеспрямованої людської діяльності, які цей процес забезпечують. Соціальні норми й цінності, які засвоюють студенти в процесі навчання та виховання, підлягають негайному застосуванню у власній поведінці (Yevtushenko, 2018). Тому необхідно застосовувати інноваційні підходи в навчальному процесі закладів вищої освіти.

Сучасний процес педагогічного пошуку передбачає відмову від застарілих концепцій.

Формування системи патріотичного виховання особистості відбувається в умовах розвитку й переосмислення основних категорій педагогіки – навчання, виховання, розвитку шляхом упровадження принципів патріотично формуючого підходу в процесі виховання.

Активний науковий пошук відтворює неоднозначність процесів, що відбуваються в педагогічній теорії та в педагогічній практиці, свідчить про вдосконалення системи виховання патріотичних якостей учнівської молоді, формування національної свідомості населення України як основи консолідації суспільства й зміцнення держави. Розвиток теорії держави та права, історії політичної та правової думки в Україні повинен ґрунтуватися на науковій методології, що є запорукою достовірності проведеного пізнання, об'єктивності отриманого нового знання, правильності прогнозу подальшого розвитку (Kostytskyi, 2015, p. 14).

Освітній процес покликаний забезпечити розвиток інтелектуальної сфери особистості, сприяти осмисленню базових світоглядних ідей (Arutiunian, 2019), історичних процесів та розширенню її уявленень, знань індивідуального досвіду.

Дослідники розглядають навчання й виховання як елементи єдиного педагогічного процесу (Cheremskyi, 2018). Навчання передбачає засвоєння знань, умінь і навичок, об'єктивних значень елементів культури, а виховання – цінностей, формування особистісного, суб'єктивного змісту елементів культурного досвіду, цінностей, які забезпечують суб'єктивний зміст того, що засвоюють під час навчання. Освіта – це і

процес, і результат цілеспрямованого педагогічно організованого процесу соціалізації людини, що здійснюється в інтересах особистості та суспільства.

Вихованню притаманна віддаленість результатів. Його ефективність залежить від низки стихійних чинників й умов соціального середовища, процесу соціалізації, що впливають на розвиток особистості. Для виховання в студентів національної гідності, свідомості, патріотизму, гуманізму бажано застосовувати рідну мову, народну культуру та творчість, працю, родинне виховання, оскільки вони є джерелом народної мудрості й моралі.

З патріотизмом органічно поєднана національна самосвідомість громадян, яка ґрунтується на національній ідентифікації: вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, (Dzhuni, Korniiichuk, Bratasiuk, & Melnyk, 2018) її майбутнє; волю до праці на користь народу; уміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку, систему вчинків, умотивованих любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю країною. Професор І. Д. Бех запропонував власне визначення патріотизму, а саме: патріотизм – це особливе, тобто безумовне й високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе. У цьому визначенні важливими є безумовний і змістовний аспекти цього почуття. Безумовність означає, що почуття патріотизму не може ґрунтуватися на зовнішньому підкріпленні у формі певних заохочень чи осуджень. Воно повинно саме в собі мати спонукальну потенцію до відповідного діяння, бути самозначущим. Що стосується високо смислового аспекту, то це означає, що почуття патріотизму не пов'язане з нижчими, буттєвими потребами і прагненнями часто меркантильної спрямованості, а з вершинними життєвизначальними орієнтирами особистості (Bekh, 2015, p. 2). Ключовими складовими почуття патріотизму, на думку професора І. Д. Беха (Bekh, 2015, p. 2), доцільно вважати: любов до народу, Батьківщини, держави; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; моральна стійкість; готовність до самопожертви; почуття власної гідності.

У всіх традиційних визначеннях патріотизму обов'язковим є наявність у його структурі любові до народу.

Значну увагу патріотичному вихованню молоді повинні приділяти органи державної влади, які здійснюють його переважно через формування готовності до захисту Батьківщини, поваги до чинного законодавства, української історії, видатних пам'яток культури.

Професор О. І. Кудерміна, аналізуючи детермінанти професійної соціалізації правоохоронця, дійшла висновку, що формування здібностей людини необхідно здійснювати з огляду на її індивідуальні особливості (Kudermyna, & Lisun, 2015).

Таким чином, виховання – це цілеспрямоване управління процесом розвитку особистості, частина процесу соціалізації, планомірне створення умов для відносно цілеспрямованого розвитку й духовно-ціннісної орієнтації людини в процесі її соціалізації.

Підґрунтям системи національно-патріотичного виховання є ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму в дітей та молоді (Zalanovska, 2019).

До національно-патріотичного виховання належать громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне. Воно охоплює освіту, науку, культуру й мистецтво. Велике значення має знання історії країни, вшанування пам'ятних дат та історичних подій, краєзнавство, туризм, охорона довкілля; спорт, цивільна оборона, захист України (Zozulia, 2018).

Патріотичні якості вихованців формуються в процесі власної життєдіяльності та залежать від тих відносин, які становлять цю діяльність. Відтак головним засобом виховання є організація життєдіяльності та відносин вихованців (Kryvonos, 2017).

Молода особистість, з одного боку, є об'єктом виховання стосовно мети виховної діяльності педагога (Bever, 2017), а з іншого – свідомий та активний суб'єкт власної діяльності. Викладачу потрібно співпрацювати й взаємодіяти зі студентами.

Перед закладами вищої освіти як соціальними інститутами постало завдання – виховання патріотичної особистості, громадян, які люблять свій народ, Україну, готові самовіддано захищати й розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову державу, мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права, уміють цивілізованим шляхом відстояти їх, дотримуючись законів і сприяючи громадянському миру й злагоді в суспільстві (Yamko, 2017).

Виховання патріотизму органічно поєднане з національною самосвідомістю громадян, яка ґрунтується на національній ідентифікації, вбирає в себе віру в духовні сили нації, її майбутнє, волю до праці на користь народу, уміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку; систему вчинків, які мотивують любов, віра, воля, осмислення відповідальності перед своєю нацією (Kostytskyi, 2017).

Одним із головних показників громадянської зрілості є збереження української мови, ґрунтовне володіння нею (Semeniv, 2019).

Вибір України пов'язаний з демократичними орієнтирами, тому, виховуючи юних громадян, необхідно мати чітке уявлення про права людини, сутність громадянського суспільства, його специфічні риси, закономірності розвитку. Усвідомлення цього є вирішальною умовою переходу на нову парадигму патріотичного виховання та освіти (Semeniv, 2019).

Важливою складовою змісту патріотичного виховання є розвиток політичної культури (Ivchenkov, & Saihanova, 2019), яка складається з належної політичної компетентності, знань про типи держав, політичного влаштування суспільства, політичної організації та інституції, принципів, процедур і регламентів суспільної взаємодії, виборчої системи (Yalanska, 2016). Політична культура виявляється також у лояльному й водночас критично-вимогливому ставленні людей до держави, її установ, органів влади, у здатності громадян брати участь у прийнятті рішень, які мають впливати на владу (Shemchuk, 2019).

Ми визначаємо патріотичне виховання як цілеспрямований психолого-педагогічний вплив, спрямований на розвиток особистісних якостей студентів з метою формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, соціально-прийнятних моделей поведінки, набуття здатностей особистої самореалізації та участі в суспільних демократичних процесах (Kazmirenko, 2016).

Патріотичне виховання, крім спрямованості на формування соціально важливих громадянських рис особистості, має на меті реалізацію інших завдань виховного процесу – успішну соціалізацію молодого покоління в сучасних умовах і саморозвиток особистості як суб'єкта діяльності, міжособистісну взаємодію та інтеграцію в місцеву спільноту (Starykovska, 2017). Участь у громадських молодіжних організаціях студентів передбачає реалізацію таких умов: взаємодія всіх установ і організацій, залучених до процесу громадянського і патріотичного виховання; співробітництво і координація діяльності між клубами, пошуковими загонами, громадськими організаціями патріотичного спрямування (Tarnavskiy, 2015).

Патріотичне виховання передбачає залучення особистості до спеціально організованих соціальних обставин і відносин, що дають змогу засвоювати соціальний досвід і формувати індивідуальний спосіб його перетворення в процес розвитку, забезпечує процес організованої соціалізації, успішну життєдіяльність особистості та її повноцінну інтеграцію в соціумі (Kanarova, 2015).

Громадянська соціалізація студентів – процес, що здійснюється не лише в спеціально організованому середовищі, а й поза його межами (Syroid, 2019).

Важливою особливістю сучасного етапу є розвиток патріотичної компетентності студентської молоді насамперед на місцевому рівні, у місцевих громадах (Harniichuk, 2015). Це передбачає залучення до справи патріотичного виховання та здійснення відповідних програм різних учасників, представників різних соціальних верств. Такий виховний процес набуває якісно нових ознак і виходить за межі традиційного розвитку в навчальному закладі.

Наукова новизна

Відповідно, загальними поняттями формування патріотичної свідомості студентів можна назвати такі цінності, що окреслюють інтереси суспільства через наявність вже сформованих соціальних взаємозв'язків особистості, а саме: духовно-моральні (повага до прав людини на всіх рівнях, толерантність до будь-яких відмінностей членів суспільства), морально-етичні (суспільне благочестя, доброзичливість, висока побутова культура відносин, взаємодопомога, турбота, солідарність, розуміння ефективності функціонування ключових соціальних сфер). Таким чином, зміст патріотичного виховання як багатоаспектне поняття реалізується комплексно, на всіх рівнях освітнього процесу як наскрізна ідея, а саме через: навчальні курси громадянської освіти, наявність демократичного студентського клімату, певним чином організоване дозвілля, участь студентів у діяльності місцевих громадських організацій та місцевої спільноти.

Висновки

Патріотичне виховання молоді є актуальним для сучасних науковців. Аналізуючи праці дослідників можемо дійти висновку, що станов-

лення патріотизму як основної якості особистості молоді людини ґрунтується на вихованні патріотичної свідомості, тому вона характеризує патріотичне виховання як процес, який відтворює ставлення людини до своєї країни. Узагальнення вищевикладеного дає підстави вважати, що виховання патріотизму дає усвідомлення особистістю себе як громадянина.

Патріотичне виховання акумулює соціалізацію людини в процесі її міжособистісної взаємодії, у навчально-виховному процесі навчального закладу, передбачає здійснення патріотично-формуального підходу в навчальний і позаурочний час, а також організацію патріотичної діяльності студентів у громадах (Patterson, Chung, & Swan, 2014).

Особливостями виховання за сучасних умов є відсутність обов'язкової форми його реалізації, особлива роль особистості викладача як координатора діяльності, різноманітні підходи до формування змісту та реалізації виховання згідно з індивідуальними й віковими особливостями студентів.

Виховний простір є багатовимірним утворенням умов, через які виявляється вплив усіх факторів виховання та інших чинників на процес становлення, розвитку та самореалізації особистості. Саме цей простір, де здійснюється процес виховання особистості, визначає його спрямованість і характер. Отже, сфера виховного простору є ширшою, ніж система освіти, вона охоплює та об'єднує інтереси всіх суб'єктів суспільства – громадськості, влади, засобів масової інформації, громадських організацій і суспільних інституцій, установ та організацій, задіяних у процесі громадянського та патріотичного виховання на регіональному рівні щодо надання допомоги молодіжним організаціям; організовує співробітництво та координацію громадськими організаціями патріотичного спрямування.

REFERENCES

- Arutiunian, K.S. (2019). Faktory formirovaniia obshchestvennogo soznaniia v sovremennykh usloviakh [Factors of the formation of public consciousness in modern conditions]. *Vesti Severnogo (Arkticheskogo) federalnogo universiteta, Vesti of the Northern (Arctic) Federal University*, 3, 89-92. doi: 10.17238/issn2227-6564.2019.3.80 [in Russian].
- Bekh, I.D. (2015). Patriotizm: suchasni znaky ta oriientyry osvity [Patriotism: modern signs and landmarks of education]. *Ridna shkola, Native school*, 1/2, 3-6 [in Ukrainian].
- Bever, Th.G. (2017). The Unity of Consciousness and the Consciousness of Unity. *On Concepts, Modules, and Language: Cognitive Science at its Core*. Oxford Scholarship Online. doi: 10.1093/oso/9780190464783.003.0005.
- Cheremskiy, M. (2018). Tolerantnist osvithnoho seredovyschcha yak umova tvorchoho samovyrazhennia osobystosti [Tolerance of the educational environment as a condition of creative self-expression of the personality]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy, Theory and practice of social systems management*, 2, 75-82. doi: 10.20998 / 2078-7782.2018.2.08 [in Ukrainian].
- Demianchuk, A.S., & Marchuk, O.O. (2018). Vysvitlennia problem patriotychnoho vykhovannia molodi u pratsiakh vidomykh ukrainskykh pedahohiv [Elucidation of problems of patriotic education young people in the works of famous Ukrainian teachers]. *Zbirnyk naukovykh prats Mizhnarodnoho ekonomiko-humanitarnoho universytet imeni akademika Stepana Demianchuka, Collection of scientific works of the International University of*

- Economics and Humanities named after Academician Stepan Demyanchuk, 1(19), 10-15.* doi: 10.5072/zenodo.218443 [in Ukrainian].
- Dzhuni, V.I., Korniiuchuk, Ya.A., Bratasiuk, N.O., & Melnyk, S.V. (2018). Ukrainski narodni sviata, yikh vykhovne ta etychno znachennia u pedahohichnii diialnosti [Ukrainian folk holidays, their educational and ethical significance in pedagogical activity]. *Zbirnyk naukovykh prats Mizhnarodnoho ekonomiko-humanitarnoho universytet imeni akademika Stepana Demianchuka, Collection of scientific works of the International University of Economics and Humanities named after Academician Stepan Demyanchuk, 1(19), 30-38.* doi: 10.5072/zenodo.218449 [in Ukrainian].
- Fedorenko, O.I. (2019). Diahnostyka natsionalno-patriotychnoi vykhovanosti uchniv 5-6 klasiv zahalnoosvitnikh shkil [Diagnosis of national-patriotic upbringing of students of 5-6 grades of secondary schools]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University, 4.* doi: 10.31499/2307-4906.4.2019.200199 [in Ukrainian].
- Getman, A., & Yakoviyk, I. (2019). National security strategy of Ukraine: history of belated reforms. *Problemy zakonnosti, Problems of legality, 147.* doi: 10.21564/2414-990x.147.186338.
- Harniiuchuk, V.M. (2015). Dosvid providnykh krain svitu shchodo vykhovannia patriotyzmu pidrostaichoho pokolinnia [The experience of the world's leading countries in educating the patriotism of the younger generation]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi, Theoretical and methodological problems of raising children and students, 19(1), 138-150.* Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19(1)_15) [in Ukrainian].
- Hura, O.I., & Hura, T.Ye. (2019). Teoretyko-metodychni osnovy otsiniuvannia upravlinskoï kompetentnosti kerivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Theoretical-methodical bases of estimation of administrative competence of heads of establishments of general secondary education]. *Problemy pedahohiky vyschoi shkoly, Problems of higher school pedagogy, 2(33), 36-41.* doi: 10.26661/2522-4360-2019-2-33-07 [in Ukrainian].
- Ivchenkov, S.H., & Saihanova, E.V. (2019). Patriotyzm yak komponent zahalnoho stanu: patriotyzm yak komponent suspilnoi svidomosti: vymiriuvannia rakursu v pokolinni [Patriotism as a component of the general state: patriotism as a component of public consciousness: measuring the perspective in the generation]. *Visnyk Instytutu sotsiologii, Bulletin of the Institute of Sociology, 1(10), 96-109.* doi: 10.19181 / from. 2019.28.1.558 [in Ukrainian].
- Kanarova, O.V. (2015). Rol vykhovatelya u formuvanni tolerantnosti ditei doshkilnoho viku [The role of the educator in the formation of tolerance of preschool children]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University, 1,* 106-110. doi: 10.7905/nvmdpu.v0i14.1051 [in Ukrainian].
- Kazmirenko, L.I. (2016). Osobystist ta suspilstvo v umovakh lokalnoho viiskovoho konfliktu [Personality and society in conditions of local military conflict]. *Psykhoholohichna dopomoha osobam, yaki berut uchast v Antyterrorystychnii operatsii, Psychological Assistance to Persons Participating in the Anti-Terrorist Operation: Proceedings of the Interdepartmental Scientific and Practical Conference (p. 248). (Vols. 1-2). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav* [in Ukrainian].
- Kostytskyi, M.V. (2015). Metodolohiia piznannia ukraïnskoi istoryko-pravovoi diisnosti [Methodology of knowledge of Ukrainian historical and legal reality]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho, Scientific and Information Bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytsky, 12, 12-17.* Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2015_12_3 [in Ukrainian].
- Kostytskyi, M.V. (2017). Problema svidomosti u filosofii ta psykhoholohii [The problem of consciousness in philosophy and psychology]. *Yurydychna psykhoholohiia, Legal psychology, 1(20), 9-19* [in Ukrainian].
- Kryvonos, O.B. (2017). Orhanizatsiia sotsialno-pedahohichnoï adaptatsii studentiv [Organization of social and pedagogical adaptation of students]. *Pedahohichni nauky: teorii, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 7(71), 69-799.* doi: 10.24139/2312-5993/2017.07/069-079 [in Ukrainian].
- Kudermyna, O.I., & Lisun, S.L. (2015). Psykhoholohichni osoblyvosti normatyvnoi rehuljatsii povedinky pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psychological features of normative regulation of behavior of employees of the National Police of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Bulletin of the National Aviation University, 7.* doi: <https://doi.org/10.18372/2411-264x.7.10231> [in Ukrainian].
- Lorenz, H. (2019). Plato on the Soul. *The Oxford Handbook of Plato.* Gail Fine (Ed.) (2nd ed.). Oxford University Press. doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190639730.013.22>.
- Nakaz MON Ukrainy "Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi, Zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi ta metodychnykh rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh": vid 16 cherv. 2015 r. No. 641 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of the Concept of national-patriotic education of children and youth, Measures to implement the Concept of national-patriotic education of children and youth and methodological recommendations on national-patriotic education in secondary schools" from June 16, 2015, No. 641]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15/sp:max20#Text> [in Ukrainian].
- Patterson, G.T., Chung, I.W., & Swan, P.W. (2014). Stress management interventions for police officers and recruits: a metaanalysis. *Journal of Experimental Criminology, 10,* 487-513. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s11292-014-9214-7>.
- Sazonova, A.A. (2018). Sredstva massovoy informatsii kak instrument vozddeystviia gumanitarnykh tekhnologii na obshchestvennoe soznanie [Mass media as a tool for the impact of humanitarian technologies on public consciousness]. *Voprosy teorii i praktiki, Questions of theory and practice, 1,* 78-81. doi: <https://DOI.org/10.30853/manuscript.2018-1.17> [in Russian].
- Semeniv, N.M. (2019). Doslidzhennia etnichnoi tolerantnosti v studentskomu seredovyschchi [Research of ethnic tolerance in the student environment]. *Molodyi vchenyi, Young scientist, 3,* 275-280. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-58> [in Ukrainian].

- Shemchuk, V.V. (2019). Informatsiina bezpeka ta informatsiina oborona v konteksti rozvytku vitchyznianoï doktryny i zakonodavchoï osnovy [Information security and information defense in the context of the development of domestic doctrine and legal framework]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu imeni V.I. Vernadskoho, Scientific notes of Tavriya National University named after V.I. Vernadsky*, 4, 31-37. doi: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.4/06> [in Ukrainian].
- Starykovska, O.O. (2017). Zakonomirnyi kharakter formuvannia hromadskoi dumky [The natural nature of the formation of public opinion]. *Skhid, East*, 3(149), 93-98. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/29693704.html>. doi: 10.1177/106591290305600103.15 [in Ukrainian].
- Syroid, T.L. (2019). Pravova osnova polityky Yevropeiskoho Soiuzu v haluzi bezpeky: vid vytokiv do suchasnosti [Legal basis of the European Union security policy: from the origins to the present]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 3, 547-60. doi: 10.31733/2078-3566-2019-3-47-54 [in Ukrainian].
- Tarnavskiy, M.T. (2015). Neverbalni zasoby dilovoho spilkuvannia ta upravlinnia personalom [Non-verbal means of business communication and personnel management]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti, Economics of the food industry*, 26. Retrieved from <http://journals.urau.ua/file/article/view/44036>. doi: <https://doi.org/10.15673/2312-847x.26/2015.44036> [in Ukrainian].
- Ukaz Prezidenta Ukrainy "Pro Stratehiiu natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei i molodi na 2016-2020 roky": vid 13 zhovt. 2015 r. No. 580 [Decree of the President of Ukraine "On the Strategy of national-patriotic education of children and youth for 2016-2020" from October 13, 2015, No. 580]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text> [in Ukrainian].
- Yalanska, S.P. (2016). Psykholohichni aspekty rozvytku tolerantnosti osobystosti v osvitnomu seredovyshchi [Psychological aspects of personality tolerance development in the educational environment]. *Psykhologhiia osobystosti, Personality psychology*, 1, 100-108. doi: <https://doi.org/10.3283/2304-5809/2019-3-67-58> [in Ukrainian].
- Yamko, N.M. (2017). *Tsyvilizatsiia. Doslidzhennia istorichnoho dosvidu. (Filosofii istorii) [Civilization. Research of historical experience. (Philosophy of History)]*. Ternopil: Stereo Art [in Ukrainian].
- Yevtushenko, V.I. (2018). Poniattia indyvidualnogo stylu profesiinoi diialnosti politseiskikh: sutnist i zmist [The concept of individual style of professional activity of police officers: essence and content]. *Psykhologichni chasopysy, Psychological Journal*, 10(20), 129-142. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2018.10.20.8> [in Ukrainian].
- Yurchenko-Shekhovtsova, T.I. (2017). Pravosvidomist osobystosti: teoretychnyi analiz [Legal awareness of the individual: a theoretical analysis]. *Psychological journal*, 8(4), 134-144. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2017.4.8.11> [in Ukrainian].
- Zakon pro movu v Ukraini nabrav chynnosti [The law on language in Ukraine has entered into force]. (2019). *Site "Radio Svoboda", Site "Radio Liberty"*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-derzhavna-mova-zakon-chynnist/30057675.html> [in Ukrainian].
- Zalanovska, L.I. (2019). Psykholoho-pedahohichni aspekty formuvannia tolerantnosti do roboty v umovakh inkluzyvnoi osvity [Psychological and pedagogical aspects of the formation of tolerance to work in an inclusive education]. *Psychological journal*, 3, 180-193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.3.23.12> [in Ukrainian].
- Zozulia, I.V. (2018). Chy ye yevropeiskoiu Natsionalna politisia Ukrainy? [Is the National Police of Ukraine European?]. *Forum prava, Law Forum*, 3, 30-39. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htt_2018_3_6.pdf. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1336836> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арутюнян К. С. Факторы формирования общественного сознания в современных условиях. *Вести Северного (Арктического) федерального университета*. 2019. № 3. С. 89–92. (Серия «Гуманитарные и социальные науки»). doi: 10.17238/issn2227-6564.2019.3.80.
- Бех І. Д. Патріотизм: сучасні знаки та орієнтири освіти. *Рідна школа*. 2015. № 1/2. С. 3–6.
- Bever Th. G. The Unity of Consciousness and the Consciousness of Unity. *On Concepts, Modules, and Language: Cognitive Science at its Core*. Oxford Scholarship Online, 2017. doi: 10.1093/oso/9780190464783.003.0005.
- Черемський М. Толерантність освітнього середовища як умова творчого самовираження особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2018. № 2. С. 75–82. doi: 10.20998/2078-7782.2018.2.08.
- Дем'янчук А. С., Марчук О. О. Висвітлення проблем патріотичного виховання молоді у працях відомих українських педагогів. *Збірник наукових праць Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука*. 2018. № 1 (19). С. 10–15. doi: 10.5072/zenodo.218443.
- Джунь В. І., Корнійчук Я. А., Братасюк Н. О., Мельник С. В. Українські народні свята, їх виховне та етичне значення у педагогічній діяльності. *Збірник наукових праць Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука*. 2018. № 1 (19). С. 30–38. doi: 10.5072/zenodo.218449.
- Федоренко О. І. Діагностика національно-патріотичної вихованості учнів 5–6 класів загальноосвітніх шкіл. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. № 4. doi: 10.31499/2307-4906.4.2019.200199.
- Getman A., Yakoviyk I. National security strategy of Ukraine: history of belated reforms. *Проблеми законності*. 2019. № 147. doi: 10.21564/2414-990x.147.186338.
- Гарнійчук В. М. Досвід провідних країн світу щодо виховання патріотизму підростаючого покоління. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19. Кн. 1. С. 138–150. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19(1)_15).

- Гура О. І., Гура Т. Є. Теоретико-методичні основи оцінювання управлінської компетентності керівників закладів загальної середньої освіти. *Проблеми педагогіки вищої школи*. 2019. № 2 (33). С. 36–41. doi: 10.26661/2522-4360-2019-2-33-07.
- Івченко С. Г., Сайганова Е. В. Патріотизм як компонент загального стану: патріотизм як компонент суспільної свідомості: вимірювання ракурсу в поколіннях. *Вісник Інституту соціології*. 2019. № 1 (10). С. 96–109. doi: 10.19181/2019.28.1.58.
- Канарова О. В. Роль вихователя у формуванні толерантності дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2015. № 1. С. 106–110. doi: 10.7905/нвмдпу.v0i14.1051.
- Казміренко Л. І. Особистість та суспільство в умовах локального військового конфлікту. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в Антитерористичній операції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 248 с.
- Костицький М. В. Методологія пізнання української історико-правової дійсності. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 12. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2015_12_3.
- Костицький М. В. Проблема свідомості у філософії та психології. *Юридична психологія*. 2017. № 1 (20). С. 9–19.
- Кривонос О. Б. Організація соціально-педагогічної адаптації студентів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 7 (71). С. 69–799. doi: 10.24139/2312-5993/2017.07/069-079.
- Кудерміна О. І., Лісун С. Л. Психологічні особливості нормативної регуляції поведінки працівників Національної поліції України. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2015. № 7. (Серія «Педагогіка, Психологія»). doi: <https://doi.org/10.18372/2411-264x.7.10231>.
- Lorenz H. Plato on the Soul. *The Oxford Handbook of Plato* / Edited by Gail Fine. 2^{ed}. Oxford University Press, 2019. P. 505–529. doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190639730.013.22>.
- Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ МОН України від 16 черв. 2015 р. № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15/sp:max20#Text>.
- Patterson G. T., Chung I. W., Swan P. W. Stress management interventions for police officers and recruits: a metaanalysis. *Journal of Experimental Criminology*. 2014. No. 10. P. 487–513. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s11292-014-9214-7>.
- Сазонова А. А. Средства массовой информации как инструмент воздействия гуманитарных технологий на общественное сознание. *Вопросы теории и практики*. 2018. № 1. С. 78–81. (Серия «Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение»). doi: <https://DOI.org/10.30853/manuscript.2018-1.17>.
- Семенів Н. М. Дослідження етнічної толерантності в студентському середовищі. *Молодий вчений*. 2019. № 3. С. 275–280. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-58>.
- Шемчук В. В. Інформаційна безпека та інформаційна оборона в контексті розвитку вітчизняної доктрини й законодавчої основи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2019. № 4. С. 31–37. (Серія «Юридичні науки»). doi: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.4/06>.
- Стариковська О. О. Закономірний характер формування громадської думки. *Схід*. 2017. № 3 (149). С. 93–98. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29693704.html>. doi: 10.1177/106591290305600103.15.
- Сироїд Т. Л. Правова основа політики Європейського Союзу в галузі безпеки: від витоків до сучасності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 547–60. doi: 10.31733/2078-3566-2019-3-47-54.
- Тарнавський М. Т. Невербальні засоби ділового спілкування та управління персоналом. *Економіка харчової промисловості*. 2015. № 26. URL: <http://journals.urau.ua/fie/article/view/44036>. doi: <https://doi.org/10.15673/2312847x.26/2015.44036>.
- Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016–2020 роки : Указ Президента України від 13 жовт. 2015 р. № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>.
- Яланська С. П. Психологічні аспекти розвитку толерантності особистості в освітньому середовищі. *Психологія особистості*. 2016. № 1. С. 100–108. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-58>.
- Ямко Н. М. Цивілізація. Дослідження історичного досвіду. (Філософія історії) : монографія. Тернопіль : Stereo Арт, 2017. 683 с.
- Євтушенко В. І. Поняття індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських: сутність і зміст. *Психологічний часопис*. 2018. № 10. Вип. 20. С. 129–142. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2018.10.20.8>.
- Юрченко-Шеховцова Т. І. Правосвідомість особистості: теоретичний аналіз. *Psychological journal*. 2017. № 8 (4). С. 134–144. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2017.4.8.11>.
- Закон про мову в Україні набрав чинності. *Радіо Свобода* : [сайт]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-derzhavna-mova-zakon-chynnist/30057675.html>.
- Залановська Л. І. Психолого-педагогічні аспекти формування толерантності до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Psychological journal*. 2019. № 3. С. 180–193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.3.23.12>.
- Зозуля І. В. Чи є європейською Національна поліція України? *Форум права*. 2018. № 3. С. 30–39. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_3_6.pdf. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1336836>.

Стаття надійшла до редколегії 26.01.2020

Tyshchenko O. – Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Lecturer of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4715-7235>

Psychological and Pedagogical Conditions Patriotic Education of Students

*The article covers the conceptual apparatus of patriotic education in the analysis of the relation of concepts, namely: socialization, education, training, education. Patriotic education is defined as a purposeful pedagogical influence aimed at the development of students' personal qualities, aimed at forming universal values, social behaviors, personal self-realization and participation in social democratic processes. Thus, the **purpose** of our study is to determine the conditions for the formation of a high patriotic consciousness in the young generation, love for Ukraine, respect for prominent Ukrainian historical figures, readiness to perform civic and constitutional duties, to specify the conceptual apparatus of patriotic personality education, to define the concept of «upbringing» and «teaching» in the categorical apparatus of pedagogy, to offer conditions for the patriotic upbringing of students. The **methodological basis** of the article is the general psychological and pedagogical provisions on the nature and development of personality in the process of life, theoretical provisions on the nature and pattern of personality development, its socialization principle of a systematic approach, which has become widespread in modern scientific developments. Patriotic education contains social, organizational and other aspects. The main component of patriotic upbringing is the formation in young people of their love for their native country, which should, above all, be a family, direct social environment through the transmission of certain cultural traditions. Patriotic education is based on humanistic principles, which are reflected in the emergence of new concepts that contain a new content education, namely: psychological and pedagogical support, psychological and pedagogical support, personal image of a young person, subjective experience of personality; educational space, the dominant of being, quality of being, life educational situation, event as a factor of education; intellectual and moral field of the team. The criteria of patriotic education are social experience, which consists not only of practical skills of participation in public life, but also of the level of development of patriotic personality traits. Social experience, in addition to knowledge about society, includes knowledge of different types of social activities and ways of their implementation, as well as the experience of creativity, emotional, sensory and orientation-value. **Scientific novelty** is the transition of modern education from the regulatory functions of special psychological-pedagogical conditions and requirements, system of educational measures and spontaneous introduction of innovative forms of students' activity to the organization of personal social experience in the process of creating educational situations. Such situations require the pupils to have responsible social behavior, formation of personal social experience. **Conclusions.** Patriotic education in higher education institutions should provide for the organization of the educational process, taking into account the patterns of socialization of students to different types of activities and living conditions.*

Keywords: education; patriotic education; socialization; studies; student civil education.